

อุดมการณ์ทุนนิยมกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในชุมชน

ในบทนี้จะ เป็นการอธิบายถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2515 เป็นต้นมา อันเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายของรัฐในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม การเกิดขึ้นของอุตสาหกรรมนี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ เริ่มหันมานิยมการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าที่จะยึดอาชีพการทอผ้าซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชน ค่านิยมในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการทำงานถูกมองว่ามีความมั่นคงในชีวิตและรายได้ที่ดีกว่าการทอผ้า กำลังได้รับความนิยมและมีการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ความนิยมและภาคภูมิใจใน เครื่องแบบโรงงานกลายเป็นค่านิยมของคนรุ่นใหม่ ที่มองว่าตนเองมีสถานภาพทางสังคมที่ดีขึ้น เพราะไม่ต้องทอผ้าเหมือนอย่างคนรุ่นพ่อแม่อีกต่อไป นอกเหนือจากการอธิบายถึงการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมอันส่งผลกระทบต่ออาชีพของคนในชุมชนแล้ว ในบทนี้ยังพยายามชี้ให้เห็นถึงช่องทางการปรับตัวของคนรุ่นพ่อแม่ภายใต้เงื่อนไขที่แวดล้อมอยู่ รวมไปถึงการศึกษาถึงกลไกต่าง ๆ ที่มีส่วนคอกย้ำและสืบทอดอุดมการณ์ทุนนิยมของรัฐให้แพร่หลายอยู่ในชุมชน

บริบททางการ เมืองกับการ เกิดขึ้นของอุตสาหกรรม เซรามิค

หลุยส์ อัลธุสแซร์ กล่าวว่า การที่รัฐจะทำการสืบทอดอุดมการณ์หลัก เพื่อครอบงำความคิดของปัจเจกบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติตามที่รัฐกำหนดแนวทางไว้ นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสร้างอุดมการณ์โดยผ่านกลไกต่าง ๆ เพื่อให้อุดมการณ์หลักของรัฐคงอยู่ในสังคมได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2529: 18)

ตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วถึงแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง สหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของไทย เป็นผลให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนเป็นทุนนิยมเสรีมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ในระยะแรกรัฐจะดำเนินนโยบายทดแทนการนำเข้า ทั้งนี้ เพื่อเป็นการปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศแต่รัฐบาลก็จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายมาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออกนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2515 เป็นต้นมา ส่งผลให้อุตสาหกรรมหลายกลุ่มมีโอกาขยายตัวมากยิ่งขึ้น

อุตสาหกรรม เซรามิก เป็นอุตสาหกรรมที่ได้รับการพัฒนามาเป็น เวลายาวนานพอสมควร ผลิตภัณฑ์เซรามิกที่สำคัญได้แก่ กระเบื้องปูพื้น ปูนฉาบ ถ้วยชาม และเครื่องประดับเซรามิก อุตสาหกรรมประเภทนี้เกิดขึ้นครั้งแรกและได้รับการส่งเสริมการลงทุนในปีพ.ศ. 2504 อันเป็นช่วงระยะเวลาเดียวกันกับการประกาศใช้แผนพัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก นอกจากนี้อุตสาหกรรมเซรามิกยังเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบในประเทศ และเป็นอุตสาหกรรมที่พัฒนาจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า ดังนั้นจะเห็นได้ว่าก่อนที่อุตสาหกรรม เซรามิกจะพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกนั้น ยังมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมและอยู่ในระยะเริ่มต้น แม้ว่าจะมีการผลิตเพื่อการส่งออก แต่ก่อนปี พ.ศ. 2513 การส่งออกยังมีปริมาณและมูลค่าน้อย จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2515 เมื่อรัฐหันมาเน้นนโยบายการส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งออกอุตสาหกรรม เซรามิกจึงขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในภาคกลางของไทย ซึ่งมีแหล่งผลิตที่สำคัญอยู่ในบริเวณตำบลโคกแย้ อำเภอนองแคว จังหวัดสระบุรี

หากพิจารณาบริบททางการเมืองของไทยในช่วงที่เริ่มมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมประเภทนี้ จะเห็นได้ว่า มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงไปถึงกลุ่มการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ และยังได้กลายเป็นฐานทางเศรษฐกิจและการเมืองในเวลาต่อมา กลุ่มการเมืองดังกล่าวนี้ ได้แก่ พรรคชาติไทย ซึ่งมีพัฒนาการมาจากกลุ่มขอยราชครูที่มีบทบาททางการเมืองอย่างมากในช่วง

ทศวรรษ 2490 ปัจจุบันกลุ่มขอยราชครูที่ยังคงหลงเหลืออยู่และมีบทบาทสำคัญในทางการเมืองคือ พลตำรวจเอกประมาธ อติเรกสาร และพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

การศึกษาของวิภา เรืองสกุล (2533) ชี้ให้เห็นถึงฐานเศรษฐกิจของพรรคชาติไทย โดยพิจารณาจากบุคคลสำคัญของพรรคที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจต่าง ๆ เช่น พลตำรวจเอกประมาธ อติเรกสาร พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจต่าง ๆ ถึง 25 บริษัท และหนึ่งในจำนวนของบริษัททั้งหมดนี้ บริษัท โรแยลโวม เสค เอ็กชปอร์ตจำกัด ซึ่งเป็นโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเซรามิกก็เป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญของพรรคชาติไทยเช่นกัน (วิภา เรืองสกุล, 2533: 108-109) ดังนั้น จะเห็นได้ว่า โรงงานอุตสาหกรรมเซรามิกแห่งแรกที่ก่อตั้งขึ้นในบริเวณตำบลโคกแย้คือ บริษัท โรแยลโวม เสค เอ็กชปอร์ต จำกัด (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นโรแยล เซรามิกอุตสาหกรรม) เมื่อปีพ.ศ.2515 นั้น จึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับพรรคชาติไทยในฐานะ เป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองจนถึงปัจจุบัน

หลังจากบริษัทแห่งแรกได้เปิดดำเนินการในปีพ.ศ.2515 แล้ว ในเวลาต่อมาได้มีการสร้างโรงงานเพิ่มขึ้นอีกได้แก่ โรงงานสหโวม เสคอุตสาหกรรม (พ.ศ.2517) โรงงานเซรามิกอุตสาหกรรมไทย (พ.ศ.2522) ซึ่งเป็นบริษัทในเครือปูนซีเมนต์ไทย โรงงานเอเซียพอร์ซเซน (พ.ศ.2528) เป็นต้น นอกจากนี้บางโรงงานยังได้ขยายกิจการไปสร้างโรงงานใหม่อีกด้วย ตัวอย่างเช่น โรงงานโรแยล เซรามิกอุตสาหกรรมได้สร้างโรงงานเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่งในบริเวณใกล้ เชียงและได้เปิดดำเนินการในปีพ.ศ.2531 เป็นต้น

การขยายตัวของอุตสาหกรรมเซรามิกได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องการประกอบอาชีพจะพบว่า คนรุ่นใหม่เริ่มหันมานิยมทำงานในโรงงานมากขึ้น แต่การเข้าสู่โรงงานย่อมต้องมีเงื่อนไขหลายประการ ที่สำคัญคือ

การศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในการปรับตัวของชาวบ้าน ดังนั้น เพื่อที่จะเข้าใจความเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนขึ้น จึงควรพิจารณาการศึกษาในฐานะ เป็นกลไกของรัฐในการสืบทอดอุดมการณ์เสียก่อน

การศึกษาในฐานะ เป็นกลไกในการครอบงำอุดมการณ์

การศึกษาของหลุยส์ อัลธุซเซร์ (2529) เรื่อง อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ ได้กล่าวสรุปว่า การสร้างอุดมการณ์อย่างสม่ำเสมอเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการคงอยู่ของอุดมการณ์ โดยชนชั้นปกครองจะใช้กลไกของตนในการเผยแพร่อุดมการณ์ไปสู่สังคม เขาได้แบ่งกลไกรัฐออกเป็นสองประเภทคือ กลไกด้านการปราบปรามและกลไกด้านอุดมการณ์ สำหรับกลไกที่สำคัญในการปลูกฝังให้บุคคลยอมรับเอาอุดมการณ์หลักของสังคมก็คือ กลไกอุดมการณ์ของรัฐในด้านการศึกษา ทั้งนี้ เขาได้อธิบายว่า ในสังคมทุนนิยมนั้นวัด เป็นกลไกด้านอุดมการณ์ที่มีหน้าที่ทั้งทางศาสนาและการศึกษา แต่ในสังคมทุนนิยมโรงเรียน เป็นกลไกด้านอุดมการณ์ที่สำคัญ (กาญจนา แก้วเทพ, 2529: 56-57)

รากฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่รองรับความเติบโตของอุตสาหกรรมก็คือ การศึกษา นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทางปฏิรูปการปกครองใน ปีพ.ศ.2435 แล้ว ทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่จะรองรับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงทรงมอบให้สมเด็จพระยาเดชาดิศร กรมพระยาเดชาดิศรราชานุภาพเป็นผู้ดำเนินการและนับตั้งแต่บัดนั้น เป็นต้นมาการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาก็ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน และในการปรับปรุงก็จะมี การสอดแทรกความรู้สมัยใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะระบบการศึกษาที่จัดการโดยรัฐนั้น มักเน้นคุณค่าและความสามารถในการอยู่ในสังคมทันสมัย จึงได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางความคิด ค่านิยม และแบบแผนการดำเนินชีวิต (วารุณี โอสถารมย์, 2524)

ในสังคมไทยนอกจากครอบครัวและ เครือญาติจะเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดความรู้และ ประสบการณ์ให้คนรุ่นต่อมาได้เรียนรู้แล้ว วัดและโรงเรียนก็เป็นสถาบันการศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชนในการถ่ายทอดและการสร้างอุดมการณ์ เช่นกัน

วัดกับการสืบทอดอุดมการณ์

วัดหนองผักชี เหนือ เป็นวัดเก่าแก่มียุยาวนานกว่าสองร้อยปี และยังคงเป็นศูนย์กลางทางสังคมการเมืองและพิธีกรรมสำหรับชีวิตในหมู่บ้าน วัดเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมสำคัญ ๆ ภายในหมู่บ้าน รวมทั้งเป็นสถานที่นัดพบพูดคุยและสถานที่ประชุมของชาวบ้าน ไม่ว่าวัดจัดงานอะไรก็ตาม ชาวบ้านจะรวมตัวช่วยเหลือกัน มีทั้งการอุทิศแรงงานหรือการสละเงินคนละ เล็กน้อย เพื่อบูรณะซ่อมแซมและปรับปรุงวัดอยู่เสมอมาไม่ได้ขาด

แต่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาวัดหนองผักชี เหนือก็ เริ่มมีการ เปลี่ยนแปลงสิ่งก่อสร้างภายในวัดให้คงความทันสมัยและใหญ่โตมากขึ้น มีการก่อสร้างอุโบสถหลังใหม่เมื่อปีพ.ศ.2524 มีการสร้างหอระฆังใหม่ในปีพ.ศ.2528 และโดยเฉพาะในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาได้มีการสร้างศาลาและเมรุเผาศพ ซึ่งพบว่าค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่มารจากชาวบ้านที่รับรายจากการขายที่ดิน แม้ว่า การบริจาคด้วยเงินจำนวนมากจะมีมานานแล้วก็ตาม แต่ความเป็นจริงในอดีตนั้น การบริจาคด้วยเงินจำนวนมากก็คือ การไม่ส่งเสริมการสะสมทรัพย์ให้มากเกินไป เพราะการมีทรัพย์มากเกินไป อาจไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งมีความสำคัญว่าเนื่องจากในวิถีการผลิตแบบยังชีพนั้น ความอยู่รอดของชาวบ้านขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2531: 48) แต่ในสภาพการณ์ปัจจุบันมาตรฐานของการยอมรับขึ้นอยู่กับว่ามีเงินเป็นจำนวนมาก ดังนั้น การบริจาคด้วยเงินจำนวนมากที่เหนือกว่าคนทั่วไปแล้ว ยิ่งทำให้ได้รับการยอมรับมากขึ้น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงฐานะและสถานภาพของตนที่แตกต่างไปจากคนอื่น นอกจากนี้ การบริจาคด้วยเงินจำนวนมากยังนำมาซึ่ง เกียรติยศความดีและอำนาจที่สังคมปัจจุบันให้การยอมรับ

ด้วยเหตุนี้วัดในฐานะ เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในปัจจุบันจึง เริ่มกลายเป็นกลไกในการสืบทอด ค่านิยมทางวัตถุให้แพร่หลายในชุมชนมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้วัดในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนในอดีตก็ เริ่มเปลี่ยนแปลง แม้ในด้านหนึ่งวัดจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง แต่ใน อีกด้านหนึ่งก็เป็นการสร้างอุดมการณ์โดยทางอ้อมเช่นกัน ในสมัยก่อนการจัดเทศกาลงานบุญต่าง ๆ ของวัดไม่ว่าจะเป็นงานเข้าพรรษาออกพรรษากรฐินผ้าป่า ตรีษ และสงกรานต์ ตลอดจนงานบุญ พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนดึงดูดให้คนเข้ามาช่วยเหลืออย่างจริงจัง ทำให้คนกับวัดมีความสัมพันธ์กัน อย่างแนบแน่น แต่ปัจจุบันพิธีกรรมไม่สามารถดึงดูดคนให้เข้ามาสัมพันธ์กับวัดได้ โดยเฉพาะคนรุ่น ใหม่มักจะไม่ค่อยเข้ามาสัมพันธ์กับวัดมากนัก ยกเว้นแต่วัดจะมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการ ของคนเหล่านี้ ดังนั้นการจัดคอนเสิร์ตหรือการจับฉลากโดยมีของรางวัลส่งใจจึงแสดงให้เห็น ถึงความพยายามของวัดที่จะดึงดูดคนในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามาสัมพันธ์กับวัดมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ยังมี ต้องกล่าวถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของที่ต้องใช้แรงกายซึ่งดูเหมือนคนรุ่นใหม่จะไม่ เข้ามามี ส่วนสัมพันธ์อย่างใดเลยในสภาพของปัจจุบัน แต่การมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่มักแสดงออกในรูปแบบ ของเงินตราและวัตถุเท่านั้น การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเวลาส่วนใหญ่ของคนรุ่นใหม่จะอยู่ใน โรงงานมากกว่าในหมู่บ้าน ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนลดลง

โรงเรียนในฐานะกลไกการสืบทอดและการปรับตัว

นอกจากวัดจะเป็นสถาบันที่สืบทอดอุดมการณ์โดยตรงและทางอ้อมแล้ว โรงเรียน ในฐานะเป็นกลไกของรัฐที่เผยแพร่อุดมการณ์จากส่วนกลางก็มีบทบาทอยู่มากเช่นกัน ดังที่ทฤษฎี สองด้านของอัลธุสแซร์ กล่าวว่า ในระบบทุนนิยมนั้น โรงเรียนจะทำหน้าที่สองด้านคือ ให้ความรู้ และสืบทอดอุดมการณ์ โดยหน้าที่ประการหลังนี้ คนส่วนใหญ่มักจะมองไม่ค่อยเห็น (กาญจนา แก้วเทพ, 2529: 34-38)

ในหมู่บ้านหนองผักชี เหนือมีโรงเรียนประจำหมู่บ้านคือโรงเรียนวัดหนองผักชีซึ่งเดิมเป็นโรงเรียนวัดสอน ต่อมาได้ย้ายออกมาอยู่ตรงข้ามกับวัดและเปิดเป็นโรงเรียนประชาบาลตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาโดยเปิดทำการสอนในหมู่บ้านตั้งแต่ปีพ.ศ.2478 ซึ่งในขณะนั้นศึกษาอำเภอหนองแควมาเป็นผู้เปิดและได้กล่าวถึงเป้าหมายของการเปิดโรงเรียนว่า

การศึกษาเป็นจุดสำคัญของมนุษย์ในขั้นต้น แต่คนเราจะมีศีลธรรมอันดีจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนมาแต่เยาว์ ประเทศชาติเจริญขึ้นก็ด้วยการศึกษา การศึกษานอกจากการอบรมให้เป็นผู้มีศีลธรรมแล้ว ยังทำให้เกิดสติปัญญาความคิดกว้างขวางออกเป็นรากฐานที่จะประกอบอาชีพต่อไปภายหน้า (สมุด เหตุร้ายวันโรงเรียนวัดหนองผักชี)

ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงเจตนาและบทบาทของรัฐในการสืบทอดอุดมการณ์ โดยการครอบงำความคิดและค่านิยมให้กับชาวบ้านว่า การศึกษาจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะใช้ประกอบอาชีพในอนาคต

โรงเรียนวัดหนองผักชีเปิดทำการสอนในระดับประถมศึกษา ปัจจุบันมีครู 7 คน ทำการสอนภาคบังคับตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1-6 เด็ก ๆ ในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเรียนจบชั้นประถมปีที่ 6 หลังจากนั้นถ้าจะเรียนต่อต้องออกไปเรียนนอกหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม สมัยก่อนชาวบ้านไม่ได้ให้ความสนใจต่อการศึกษามากนัก ส่วนใหญ่เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้ว เด็ก ๆ ก็มักจะออกมาช่วยพ่อแม่ทำนา ทำให้การทำนาได้รับการถ่ายทอดตลอดมา แต่ในปัจจุบันชาวบ้านหนองผักชีเหนือเริ่มให้ความสนใจกับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น และอยากให้บุตรหลานของตนได้เรียนหนังสือต่อจากเกณฑ์ภาคบังคับมากขึ้น การที่ชาวบ้านต้องการให้บุตรหลานของตนได้เรียนต่อก็เพื่อที่เด็ก ๆ จะได้มีโอกาสทำงานในโรงงาน ซึ่งเริ่มมีโรงงานตั้งแต่ปีพ.ศ.2515 เป็นต้นมา ประกอบกับเด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยจะนิยมการทำงานด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องลำบากและมีรายได้ไม่แน่นอน อีกทั้งเด็กรุ่นใหม่ไม่ได้เรียนรู้วิธีการทำงานมาก่อน จึงขาดความชำนาญ ทำให้เด็กรุ่นใหม่ชอบทำงานโรงงานมากกว่าที่จะทำนา เป็นที่น่าสังเกตว่าเด็กที่ได้รับการศึกษาทั่วไปไม่นิยมการทำงานแล้ว

แต่จะหันไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้านโดย เฉพาะการถูกดึง เข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้ระดับ การศึกษา เป็นคุณสมบัติในการ เข้าไปทำงาน

ดังนั้น การที่ชาวบ้านมองการศึกษาว่าเป็นช่องทางหนึ่งสำหรับบุตรหลานของตนได้ หลุดพ้นไปจากการ เป็นผู้ผลิตในภาค เกษตร มิได้ เป็น เพียงแต่จะสะท้อนให้เห็นภาวะล่มสลาย ของระบบ เศรษฐกิจในชนบทเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นว่า ระบบการศึกษาที่ถูกกำหนดรูปแบบ เนื้อหา และการจัดการจากศูนย์กลางเป็นระบบที่ไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียน หากแต่มุ่งให้ ความชำนาญและอุดมการณ์ที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ในวิถีชีวิตของชาวชนบท ระบบ การศึกษาสมัยใหม่แยก เนื้อหาวิธีคิดวิธี เรียนรู้และปฏิบัติออกจากวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่กลับ เสนอรูป แบบชีวิตและวิทยาการแบบของตะวันตก ซึ่งมุ่งเน้นความเจริญทางด้านวัตถุ ดังนั้นระบบการศึกษา สมัยใหม่จึง เสนออันสิ่งที่ไม่ เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการผลิตของชาวบ้าน กล่าวได้ว่า ระบบการศึกษาในลักษณะ เช่นนี้ เป็นผลโดยตรงจากภูมิปัญญาตะวันตกและไม่มีควมสืบเนื่องกับ ระบบคุณค่าและภูมิปัญญาของชาวบ้านแต่อย่างใด (เอนก นาคะบุตร, 2531: 146-148)

โดยความเป็นจริงแล้วการจัดการศึกษาในประเทศไทย เป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งของรัฐ ในการสร้างความมั่นคงทางการเมืองและ เศรษฐกิจของศูนย์กลาง. การศึกษาในลักษณะนี้จึงมิใช่ การศึกษาเพื่อพัฒนาคนหรือพัฒนาศักยภาพและองค์ความรู้ ในลักษณะที่สอดคล้องกับสภาวะของ ท้องถิ่น หากแต่ เป็นการศึกษาที่มุ่งครอบงำ และมีเป้าหมายหลักไปที่การตอบสนองความมั่นคง ภายในของรัฐและการ เจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก นิธิ เอียวศรีวงศ์ได้อธิบาย เรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจนว่า

ในประเทศไทยการจัดการศึกษาเป็น เครื่องมืออันหนึ่งของรัฐบาลกลางในการสร้างรัฐแบบ ใหม่ขึ้น ในทางการเมืองรัฐแบบใหม่ต้องการอำนาจเหนือประชาชนทุกคน และให้มาโดย ขยายการควบคุมและบริการของรัฐมาถึงประชาชนมากที่สุด ในทางเศรษฐกิจรัฐแบบใหม่ ต้องการตลาดที่ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเปิดโอกาสให้รัฐสามารถควบคุมนับตั้งแต่การ

ผลิตขึ้นไปจนการกระจายสินค้าได้มากขึ้น เพื่อบรรลุผลดังกล่าว รัฐได้สร้างการศึกษาที่เป็นขั้นหนึ่งขั้นเดียวกันขึ้น เพื่อฝึกคนมาเป็นเครื่องมือทางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจของรัฐ โดยถ่ายทอดความรู้ความชำนาญที่จำเป็น นับตั้งแต่การอ่านออกเขียนได้ขึ้นไปจนถึงความรู้ความชำนาญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่อื่น ๆ ในทางอุดมการณ์การศึกษาที่รัฐจัดขึ้นก็มุ่งหมายให้เกิดการยอมรับความเป็นสมาชิกร่วมกันของรัฐ และยอมรับความเปลี่ยนแปลงของรัฐเป็นผู้นำมา (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2531: 26-27)

เมื่อระบบการศึกษาซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญของรัฐและครอบงำเข้าไปในชุมชน นอกจากจะทำลายสภาพของชุมชนแล้ว ยังไปทำลายวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีพื้นบ้านที่เคยสั่งสมกันมาหลายชั่วอายุคน การศึกษาที่ถูกกำหนดจากศูนย์กลางนั้นก็เพื่อที่จะทำให้อำนาจของประชาชนเป็นไปในทิศทางเดียวกันและให้ชาวชนบทเป็นผู้ตาม โดยขาดความสำนึกถึงเอกภาพในความหลากหลายขาดความยืดหยุ่นและขาดการคำนึงถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาค การศึกษาของชุมชนซึ่งเคยสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียนถูกทอดทิ้ง เช่น การจับปลา การทอผ้า การทำนา ตลอดจนอุดมการณ์ที่ช่วยสนับสนุนวิถีทำมาหากินเลี้ยงชีพแบบนั้น เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเคารพในกรรมสิทธิ์ตามประเพณีของกันและกัน ฯลฯ ไม่มีการถ่ายทอดให้แก่สมาชิกใหม่ของชุมชน ดังนั้น พลังของชุมชนที่เคยมีมาในอดีตจึงเริ่มเสื่อมลง เพราะขาดการสืบทอดทางการศึกษาและการสร้างอุดมการณ์นี้ให้ดำรงอยู่ในชุมชน

เนื่องจากการศึกษาสมัยใหม่ไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน เพราะการศึกษาศึกษาสมัยใหม่มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตคนเข้าสู่เศรษฐกิจและการเมืองสมัยใหม่ ดังนั้นการศึกษาของรัฐจึงมุ่งเน้นการสร้างความพร้อมที่จะให้ประชาชน เป็นลูกจ้างหรือผู้ขายแรงงานและผู้บริหารภายในระบบเศรษฐกิจการตลาด โดยรัฐพยายามหดยืนยันให้ชาวชนบทมีความทันสมัยและกระตุ้นเร่งเร้าให้เกิดการบริโภคอย่างไม่มีขีดจำกัด กล่าวคือ ในการสนับสนุนการเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น จะต้องสร้างจิตสำนึกบริโภคนิยมทำให้เกิดขึ้น เพื่อกระตุ้นให้คนอยากมีอยากเป็น อยากได้ตลอดเวลา (วิวัฒน์ชัย อัครถาวร, 2530: 22)

กล่าวโดยสรุปการครอบงำทางอุดมการณ์ของรัฐที่มุ่งกำหนดความรู้ความชำนาญเพื่อรับใช้ตลาดโดยผ่านระบบการศึกษายังทำหน้าที่ดูคับขี้หนายกรบุคคลออกจากชุมชน เพื่อไปหล่อเลี้ยงภาคอุตสาหกรรม แรงงานซึ่งมีความสำคัญต่อการผลิตในภาค เกษตรต้องกลายเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนแรงงาน ผลักดันให้หันมาพึ่งพิงเทคโนโลยีการผลิตใหม่ ๆ โดยละทิ้งการพึ่งพาตนเอง การศึกษาทำให้คนรุ่นใหม่มองว่าภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเป็นล้าสมัย ไร้ค่า และสมควรแก่การทอดทิ้ง การแลกเปลี่ยนแรงงานที่เคยส่งเสริมให้คนมีความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างแนบแน่นก็เปลี่ยน เป็นการจ้างแรงงาน เพราะการศึกษาชักนำความ เป็นปัจเจกบุคคล เข้ามาแทนการรวมตัวกันของสังคม ยังผลให้ชุมชนเกิดความอ่อนแอ แยกแยก และเสื่อมพลัง

การปรับตัวและการตอบสนองนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐ

จากการศึกษาของอมรา พงศาพิชญ์ (2535) พบว่า หลังจากรัฐบาลได้ดำเนินนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยมเสรี ส่งผลให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ๆ ขึ้น โรงงาน เหล่านี้มีักเป็นธุรกิจสมัยใหม่ มีกฎเกณฑ์ และระบบการจ้างงานที่แน่นอน ผลจากการเกิดโรงงานอุตสาหกรรมทำให้คนในท้องถิ่นและจากจังหวัดใกล้เคียง เข้าทำงานในโรงงานเป็นจำนวนมาก

การเข้าสู่โรงงานและการปรับ เปลี่ยนค่านิยม

ท่ามกลางความผันผวนทางเศรษฐกิจ การแพร่ระบาดของอุดมการณ์บริโภคนิยมและการครอบงำทางอุดมการณ์โดยผ่านการศึกษา ทำให้เด็กรุ่นใหม่เริ่มเดิน เข้าสู่โรงงานมากขึ้น ในหมู่บ้านหนองผักชีเหนือ เมื่อ เด็กได้ เข้าเรียนและจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ส่วนมากไม่ค่อยจะมีโอกาสได้เรียนต่อ แต่จะออกไปทำงานในโรงงาน เด็กที่ได้เรียนต่อส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของครอบครัวที่มีฐานะดี ครูคนหนึ่งเล่าว่า เด็กที่เรียนจบจากหนองผักชีถ้าไม่เรียนต่อที่ hometown ก็จะไปทำงาน

ตั้งที่ได้กล่าวแล้วว่าโรงงานอุตสาหกรรมขยายตัวเข้ามาในเขตตำบลโคกแย้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 ซึ่งในขณะนั้นยังไม่ได้รับความนิยมเหมือนอย่างในปัจจุบัน แต่ก็มีคนเริ่มเข้าสู่โรงงานบ้างแล้ว คนที่ทำงานรุ่นแรกของหมู่บ้านเล่าให้ฟังว่า

คอนเปิดโรงงานใหม่ ๆ ยังไม่ค่อยมีคนไปทำมากเหมือนสมัยนี้ เหตุที่ตัวเองเข้าไปทำงานโรงงานก็เพราะขี้เกียจทำนา ซึ่งจะต้องตื่นเช้ากลับบ้านที่มีค. . . เมื่อเปรียบเทียบกับการทำนาแล้ว การทำโรงงานจะได้เงินเดือนทุกเดือน รวมเงินเดือนทั้งปียังมากกว่ารายได้จากการขายข้าว เพราะเราต้องจ้างเขา เวลาขายก็ไม่เหลืออะไร

การทำงานโรงงานสมัยก่อนไม่ค่อยยุ่งยาก เพียงแต่จบการศึกษาตามเกณฑ์บังคับของรัฐก็สามารถเข้าทำงานได้ การรู้ข่าวเรื่องการรับสมัครคนงานนอกจากจะอาศัยเพื่อนฝูงญาติพี่น้องแล้ว บริษัทก็จะติดประกาศข่าวการรับสมัครไว้ตรงหน้าโรงงานเพื่อให้นักที่ผ่านไปมาได้มีโอกาสรู้ข่าวและนำไปบอกให้เพื่อนห้องของตนมาสมัคร และหากตกลงใจที่จะเข้าทำงาน เพื่อนฝูงบางคนก็อาจนำใบสมัครมาให้เขียนถึงบ้าน และยังฝากฝังเพื่อนของตนกับหัวหน้าเมื่อถึงเวลาสอบสัมภาษณ์ด้วย การทำงานโรงงานในระยะแรกจึงเป็นเรื่องง่ายกว่าในปัจจุบันที่จะต้องผ่านการสอบข้อเขียน สัมภาษณ์ และปฏิบัติ จึงจะได้รับการบรรจุเป็นพนักงานประจำ

โดยทั่วไปโรงงานไม่ได้จำกัดเพียงแต่แรงงานจากผู้ชาย แต่ความเป็นจริงแรงงานจากผู้หญิงก็ได้รับความนิยมไม่น้อยโดยเฉพาะโรงงานในแถบตำบลโคกแย้ต้องการแรงงานผู้หญิงอย่างมาก ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในชุมชน เพราะแต่เดิมผู้หญิงในหมู่บ้านไม่นิยมไปนอกหมู่บ้าน เนื่องจากต้องช่วยพ่อแม่ทำนา ดังนั้น การที่โรงงานต้องการทั้งแรงงานชายและหญิง จึงเปิดโอกาสให้ผู้หญิงออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น อีกทั้งการทำงานโรงงานยังก่อให้เกิดรายได้ของตนเองที่จะนำมาใช้จ่ายใช้สอยได้ตามต้องการ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงหรือขอพ่อแม่ อีกต่อไป ความต้องการที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อนำมาซื้อปัจจัยบริโภค ความกดดันในครอบครัวหรือค่านิยมที่ไม่นิยมให้ผู้หญิงออกจากบ้านในฐานะที่เป็นกำลังทางเศรษฐกิจที่สำคัญและการได้มีโอกาส

ไปสัมผัสกับโลกภายนอก ส่งผลให้ผู้หญิงเริ่มเข้าไปสู่วางงานมากขึ้น แม้ว่าจะมีข้อจำกัดอยู่บ้างในเรื่องคุณภาพอายุ แต่เนื่องจากความต้องการแรงงานของโรงงานมีอยู่อย่างไม่จำกัด การบรรจุเพื่อเป็นพนักงานประจำหรือการ เป็นเพียงลูกจ้างรายวันจึงไม่ใช่อุปสรรคที่สำคัญของคนที่ต้องการทำงาน ด้วยเหตุนี้ค่านิยมของผู้หญิงในฐานะที่เป็นกำลังทาง เศรษฐกิจในภาค เกษตรกรรมก็เริ่มเสื่อมลง ดังที่ผู้หญิงคนหนึ่งเล่าว่า

ตอนเป็นเด็กไม่ค่อยชอบเรียนหนังสือ แม่เองก็ตามใจว่าจะเรียนต่อหรือเปล่า แต่โดยทั่วไปคนสมัยก่อนไม่ค่อยนิยมเรียนต่อ จึงต้องออกมาช่วยพ่อแม่ทำนา แต่ตอนนี้มาทำงานอยู่ที่โรงงาน API เมื่อปี 2532 โดยเพื่อนที่ทำงานอยู่แล้วมาชักชวน เนื่องจากบริษัทขาดคนงาน แต่ก่อนไม่รู้และไม่คิดจะทำ. . . แต่ตัวเองก็อยากไปเห็นโลกภายนอก เพราะไม่ค่อยได้ออกมาข้างนอกบ่อยนัก ทำนาอยู่กับแม่และพี่สาวตลอดมา ไม่มีเพื่อนที่ทำงานมีแค่เพื่อนบ้าน ที่สำคัญอยากเป็นหัวของตัวเอง หาเงินใช้เอง จะได้เอาไว้ซื้อของใช้ เพราะเมื่อครั้งที่ทำนา ทำได้ก็เป็นของแม่หมด จะไปตลาดก็ต้องขอแม่ ด้วยเหตุนี้จึงตัดสินใจไปทำงานโรงงาน

แม้ผู้หญิงจะมีโอกาสได้เข้าไปทำงานในโรงงานมากขึ้น แต่การเป็นกำลังทาง เศรษฐกิจที่สำคัญ โดยเฉพาะในภาค เกษตรกรรมในความเป็นจริงก็ยังคงมีอยู่เพียงแต่ได้ถูกปรับให้สอดคล้องกับสภาวะในปัจจุบัน กล่าวคือ กำลังทาง เศรษฐกิจที่สูญเสียไปนั้นถูกทดแทนด้วยจำนวนเงินที่ผู้หญิง เหล่านี้ส่งให้ เป็นราย เดือนในกรณีที่เป็นพนักงานประจำและมีรายได้ที่แน่นอนของแต่ละเดือน แต่ในกรณีที่ผู้หญิงบางคน เป็นเพียงพนักงานรายวันชั่วคราวและมีรายได้ไม่แน่นอน การเป็นกำลังทาง เศรษฐกิจที่สำคัญในภาค เกษตรกรรมก็ยังคงมีอยู่ ดังนั้น ในช่วงที่ค่าา จึงต้องขอลางานประมาณ 10-15 วัน เพื่อมาช่วยที่บ้านค่าาจนกว่าจะเสร็จ

เนื่องจากการจ้างงานของโรงงานในละแวกนี้มีทั้งการจ้างประจำและการจ้างรายวัน จึงควรจะอธิบายเรื่องนี้ให้เข้าใจด้วย กล่าวคือ การเป็นลูกจ้างรายวันของโรงงานในแถบนี้เป็น

เพียงลูกจ้างของตัวแทนที่จัดหาแรงงานให้กับบริษัทอีกต่อหนึ่ง ตัวแทนเหล่านี้จะมีรายได้ด้วยการกตราค่าจ้างให้ต่ำกว่าอัตราที่บริษัทจ่ายให้จริง เช่น บริษัทกำหนดอัตราค่าจ้างรายวันให้วันละ 88 บาท แต่ตัวแทนที่รับเหมาจัดหาแรงงานให้กับบริษัทจะจ่ายให้เพียง 69 บาท ส่วนที่เกินจึงเป็นรายได้ของตัวแทนที่รับเหมามานั่นเอง นอกจากการจ้างที่จ่ายค่าจ้างเป็นรายวันแล้วยังมีการจ้างในลักษณะที่คิดค่าจ้างตามจำนวนปริมาณของงานที่ทำได้ ถ้าทำได้ปริมาณงานมากก็จะได้จำนวนเงินมาก สำหรับเรื่องสวัสดิการอื่น ๆ ไม่มี การหยุดก็คือการขาดรายได้ของวันนั้น แต่ก็อาจจะทดแทนได้ด้วยการทำงานนอกเวลา เพราะจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ตัวแทนจัดหางานเหล่านี้มักจัดตารางการทำงานนอกเวลาให้กับพนักงานด้วยการจับฉลากหากคนใดไม่สนใจการทำงานนอกเวลาก็จะถูกเรียกไปพบเพื่อว่ากล่าวตักเตือน และยังทำให้ถูกมองว่าเป็นคนไม่ขยันในการทำงาน การเสี่ยงที่จะทำงานนอกเวลาโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรอาจทำให้บุคคลนั้นต้องลาออกไป

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ปริมาณความต้องการด้านแรงงานของบริษัทจะยังคงมีอยู่มาก แต่ในขณะที่เดียวกันความสามารถในการรับพนักงานประจำของบริษัท (ไม่ใช่บริษัทตัวแทนที่จัดหาแรงงานแต่เป็นบริษัทหรือโรงงานที่ดำเนินกิจการอยู่) กลับมีน้อย เหตุผลที่น่าจะเป็นไปได้ก็คือการรับพนักงานประจำจะมีผลต่อการเพิ่มต้นทุนการผลิตของบริษัท ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินเดือน สวัสดิการ และอื่น ๆ ฉะนั้น การเกิดขึ้นของตัวแทนที่จัดหาแรงงานป้อนให้กับบริษัท จึงเป็นทางออกที่บริษัทไม่ต้องรับผิดชอบอะไรทั้งสิ้น อีกทั้งตัวแทนเหล่านี้จะมีหัวหน้าสายของตนเองรับผิดชอบในแต่ละแผนกเพื่อคอยควบคุม และตรวจตราการทำงานของพนักงานชั่วคราวอยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ สมรรถภาพการทำงานของพนักงานเหล่านี้จึงไม่แตกต่างไปจากพนักงานประจำของบริษัทเลย

การเป็นลูกจ้างรายวันหรือลูกจ้างประจำไม่ใช่อุปสรรคที่สำคัญ แต่การได้เข้าไปทำงานในโรงงานเป็นสิ่งสำคัญกว่า เพราะหมายถึงความมั่นคงในชีวิตแม้ว่าเด็กหนุ่มจะไม่มีโอกาสสัมผัสกับการผลิตในภาคเกษตรอยู่บ้าง แต่รายได้ที่ไม่แน่นอนจากการผลิตดังกล่าวทำให้

เด็กหนุ่มประเมินว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความมั่นคงในชีวิต รายได้จากภาคเกษตรมีการขึ้นลงของราคาที่เกิดจากการแทรกแซงของกลไกตลาด มีการเอาวัดเอาเปรียบ และต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ทั้งหมดนี้ไม่ได้สร้างความมั่นคงในชีวิตให้แก่เด็กหนุ่ม ซึ่งต่างมองว่าการทำงานในโรงงานนั้นจะมีความมั่นคงกว่า มีรายได้ที่แน่นอน มีเครื่องแบบที่แสดงถึงความทันสมัยและโก้หรู และที่สำคัญคือการได้เปิดโลกทรรศน์ของตนเอง จึงทำให้มีความต้องการทำงานในภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม ทรรศนะดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนของเด็กสาวคนหนึ่งว่า

*การทำโรงงานจะได้พบคนมาก รวมทั้งมีโอกาสได้หยุดทำงาน รู้สึกว่ามั่นคงดี
ที่สำคัญคือ มีงานหลักที่มั่นคงแน่นอน ไม่เหมือนการทำงานที่ทำได้เพียงหน้าเดียวคือ
หน้าฝน แต่ถ้าทำโรงงานจะทำได้ตลอด*

และในกรณีของเด็กสาวบางคนยังได้กล่าวยืนยันว่า *ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ทำงานในโรงงานก็จะไม่ไป
ทำนา แต่ก็จะไปรับจ้างแทน เพราะไม่ชอบทำนา* ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันเด็กหนุ่มจึงไม่ต้องการ
ทำนาอีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความต้องการเป็นพนักงานประจำของบริษัทมากกว่า
พนักงานชั่วคราว แต่ก็ต้องมีคุณสมบัติขั้นต่ำตามระเบียบที่บริษัทกำหนด ซึ่งในที่นี้คือ การจบชั้นมัธยม
ปีที่ 3 (ม.3) และดูเหมือนว่ารัฐก็ได้สนองตอบต่อเรื่องนี้อีกเช่นกัน โดยทั่วไปเมื่อเด็กจบการศึกษา
ภาคบังคับแล้วจะไม่ได้ศึกษาต่อ เพราะส่วนใหญ่มีฐานะยากจนทำให้เด็กต้องออกมาทำงานอยู่ใน
ช่วงระยะเวลาหนึ่งประมาณ 1-2 ปี อาจเป็นการช่วยพ่อแม่ทำนาหรือการออกไปหางานรับจ้าง
ทั่วไป เช่น งานก่อสร้าง แต่ไม่ว่าจะเป็นงานชนิดใดก็ตามการได้ทำงานในโรงงานดูจะเป็นสิ่งที่
ประกันความมั่นคงในชีวิตได้ดีกว่าอย่างอื่น และเพื่อที่จะสามารถบรรลุเป้าหมายในการเข้าไปทำ
งานในโรงงานได้ก็มีวิธีเดียวคือการศึกษาให้จบชั้นมัธยมปีที่ 3 แต่เนื่องจากเด็กหลายคนไม่
สามารถเรียนต่อในภาคปกติได้ รัฐจึงต้องปรับนโยบายใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้นด้วยการเปิดระบบการศึกษาผู้ใหญ่ในระดับ ม.3 และม.6 ภายใต้การดำเนินงานของ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งได้ขยายบทบาทของตนเข้าไปในหมู่บ้านมากยิ่งขึ้น การศึกษาในระบบนี้จะไม่กระทบกระเทือนต่อการทำงานของเด็ก เพราะการเรียนมีเพียงสัปดาห์ละหนึ่งวันคือวันอาทิตย์ อาจกล่าวได้ว่าระบบนี้ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในปัจจุบันทั้งนี้เพราะนอกจากเด็กจะได้มีโอกาสศึกษาต่อแล้ว ยังเป็นหนทางที่จะนำไปสู่การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมอีกด้วย ดังที่เด็กสาวคนหนึ่งเล่าว่า

หลังจากจบป.6 แล้วก็ไปรับจ้างทำงานก่อสร้าง 2-3 ปีโดยคนในหมู่บ้านมาชักชวนให้ไปทำด้วยกัน ระหว่างที่ทำงานก่อสร้างก็ได้มีโอกาสเรียนต่อศึกษาผู้ใหญ่ของ ก.ศ.น. จบชั้นม.3. . . เพราะจะได้เข้าทำงานโรงงานได้ การเรียนจะเรียนเฉพาะวันอาทิตย์เท่านั้น พร้อมกับนั้นก็ยังได้ทำงานควบคู่ไปด้วย. . . การที่ตัดสินใจเรียนต่อก็เพราะว่าตัวเองจบป.6 ทำงานยากมาก นอกจากรับจ้างก่อสร้าง ที่สำคัญถ้าจบม.3 ก็จะได้ทำงานในโรงงาน โดยเฉพาะถ้าบรรจุกองจบม.3 ขึ้นไป

ถึงแม้ว่าการเรียนจบชั้นม.3 จะมีโอกาสได้รับการบรรจุเป็นพนักงานประจำของบริษัท แต่เหตุผลที่สำคัญก็คือ ความแตกต่างระหว่างรายได้และสวัสดิการดังที่ได้กล่าวแล้วว่าการเป็นพนักงานชั่วคราวนอกจากจะถูกกดค่าแรงงานแล้ว ยังไม่มีสวัสดิการที่จะประกันความมั่นคงให้กับคนงาน ดังนั้นทุกคนจึงต้องการเป็นพนักงานประจำเพราะจะมีเงินเดือนที่คิดว่า มีวันหยุด 1 วัน ในหนึ่งสัปดาห์และมีเงินโบนัสประจำปี นอกจากนี้บริษัทยังให้สวัสดิการต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น สวัสดิการของบริษัทสหโมเสคอุตสาหกรรม จำกัด (UMI) มีดังนี้ ค่ารักษาพยาบาล 12,000 บาท/ปี/คน เงินประกันสังคมที่บริษัทหักในอัตรา 1.5% เงินประกันชีวิต 40,000 บาท โดยบริษัทจ่ายค่าเบี้ยประกัน และจะเพิ่มให้อีก 12,000 บาท เงินฌาปนกิจ 25,000 บาท ซึ่งเก็บรวบรวมจากพนักงานทั้งหมดคนละ 10 บาท เงินสะสมที่บริษัทเก็บจากพนักงานคนละ 5% ของเงินเดือนและบริษัทจะสมทบให้อีก 5% ในกรณีนี้หากทำเงินเกินระยะเวลา 2 ปี บริษัทสมทบให้อีก 2% เงินจำนวนนี้จะได้เมื่อออกจากงาน นอกจากนี้การเป็นพนักงานประจำยังมีสิทธิ์ลาป่วย ซึ่งบริษัทกำหนดไว้ 5 วัน แต่ความเป็นจริงก็อาจจะเกินได้ ทั้งนี้การลาป่วยมากอาจมีผลต่อการ

จ่ายเงินโบนัสประจำปีด้วย ส่วนการลาภก็จะลาได้ตามความจำเป็น แต่ส่วนใหญ่มักไม่ค่อยจะทำงาน เพราะทำให้เสียประวัติการทำงาน ดังนั้นเมื่อมีกิจธุระจึงนิยมอ้างว่าเป็นการลาป่วย สำหรับการลาพักร้อนของพนักงานประจำขึ้นอยู่กับจำนวนปีที่ทำงาน เช่น 2 ปีได้วันพักร้อน 6 วัน 3 ปีได้ 8 วัน 5 ปีได้ 10 วัน และ 10 ปีได้ 15 วัน ฯลฯ ในขณะที่การลาป่วยจะลาได้เพียง 1 เดือนโดยได้รับเงินเดือนจากบริษัทในช่วงระยะเวลาดังกล่าวด้วย หากลาเกินกว่า 1 เดือนบริษัทก็จะไม่จ่ายเงินเดือนให้ เช่นเดียวกัน ในกรณีของผู้หญิงที่มีครรภ์ก็มีสิทธิ์ลาคลอดได้ถึง 1 เดือน โดยได้รับเงินเดือนเพียง 1 เดือนเท่านั้น ส่วนการขึ้นเงินเดือนเมื่อถึงปลายปีพนักงานทุกคนจะได้รับการขึ้นเงินเดือนเป็นประจำทุกปี ซึ่งมีอัตราสูงสุดคิดเป็นร้อยละ 10 และต่ำสุดร้อยละ 3 ส่วนการจ่ายโบนัสจะได้ 2 เดือน

กล่าวโดยสรุป ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันเป็นผลมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐได้ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เกิดโตมาพร้อมการขยายตัวของอุตสาหกรรมจำเป็นต้องปรับตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ดังกล่าว ดังนั้นแนวโน้มของการกลับมาทำนาจึงลดลง เพราะคนรุ่นใหม่นิยมการทำโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่า

การขายที่ดิน

คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาได้ปรับตัวโดยการเข้าสู่โรงงาน ในขณะที่คนรุ่นพ่อแม่ก็ปรับตัวด้วยการขายที่ดิน จากการทำโรงงานอุตสาหกรรมได้ขยายตัวเข้ามาในหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2515 เป็นต้นมา จึงมีการจ้างแรงงานจากคนในเขตนี้จำนวนมาก เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้แรงงานภาคเกษตรเริ่มขาดแคลน ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านต้องปรับตัวเองไปสู่การผลิตแบบใหม่ด้วยการเปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิต กลไกการตลาดที่แทรกแซงเข้ามาในหมู่บ้าน เป็นผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นและมีรายได้ลดลง แต่ในเวลาเดียวกันราคาที่ดินในเขตหมู่บ้านก็ได้ถีบตัวสูงขึ้นมาก แม้ว่าในหมู่บ้านยังไม่ค่อยมีการขายที่ดินมากนัก แต่ก็มีบางรายจำเป็นต้องขายที่ดินเพราะมีการสร้างนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งกินเนื้อที่เข้ามาในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามการเลิกทำการเกษตรดูจะ

มีแนวโน้มสูง เพราะอาจได้รับผลกระทบจากโรงงานอุตสาหกรรม เช่น น้ำเสีย ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการทำงานในอนาคตได้ ชาวบ้านที่ขายที่ดินแล้วส่วนใหญ่เอาเงินไปฝากธนาคารเพื่อกินดอกเบี้ย ส่วนคนที่ไม่มียอดดิน เป็นของตนเองหากไม่ทำงานรับจ้างก็จะเข้าไปทำโรงงานตั้งนั้น บางครอบครัวจึงมีสมาชิกไปทำงานในโรงงานหมด

ก่อนหน้าที่มีการขายที่ดินจะได้รับความนิยมน้อยกว่าช่วงนั้น ราคาที่ดินไม่ค่อยสูงมาก แต่ครั้นพอมีโรงงานอุตสาหกรรม เข้ามาราคาที่ดินก็ถีบตัวสูงขึ้นจึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ชาวบ้านต้องการขายที่ดินเหมือนกัน ชาวบ้านคนหนึ่งซึ่งเคยซื้อที่ดินไว้ประมาณ 20 ไร่ในราคา 140,000 บาท ก่อนที่จะมีการตั้งโรงงานโรงแรก พอมีโรงงานมาขอซื้อที่ดินก็สามารถขายได้ถึงไร่ละ 60,000 บาท ยิ่งเมื่อมีการตั้งโรงงานแพร่หลายขึ้นประกอบด้วย เริ่มมีนายทุนภายนอก เข้ามากว้านซื้อที่ดิน เป็นจำนวนมากราคาที่ดินก็ยิ่งสูงขึ้น เป็นเงาตามตัวในปัจจุบันที่ดินแถบริมถนนมีราคา เป็นล้านขึ้นไป ส่วนในตัวหมู่บ้านก็ เขยิบสูงขึ้นจากราคาพันบาทในสมัยก่อนจนมีราคาต่อไร่ เป็นแสนในปัจจุบัน และการที่รัฐได้ส่งเสริมและสนับสนุนในการพัฒนาทางอุตสาหกรรมมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งโดยการสนับสนุนให้เอกชน เข้ามาสร้างโรงงานควบคู่กันไปกับการสนับสนุนในรูปของการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม ทำให้การขายที่ดินเริ่มคึกคักขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงปีพ.ศ. 2530 ภาวะของการขายที่ดินยิ่งรุนแรงมากขึ้นและได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบันที่สถานการณ์การเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้การขายที่ดินต้องชะงักลง

กล่าวโดยสรุป ในช่วงทศวรรษ 2490 หมู่บ้านไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก ชาวบ้านยังคงยึดถือการทำงานเป็นอาชีพหลักโดยอาศัยเทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังมีอยู่อย่างแนบแน่น การช่วยเหลือเกื้อกูลในเรื่องต่าง ๆ ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด แต่มาในทศวรรษ 2500 เมื่อรัฐได้ดำเนินนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจังไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า รวมไปถึงการปรับเปลี่ยนนโยบายเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ส่งผลให้การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม เป็นไปอย่างรวดเร็ว แรงงานส่วนหนึ่ง

ถูกดึง เข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมจนทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนแรงงานในภาค เกษตร การแพร่ขยายของเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้ามาส่งเสริมการผลิตเพื่อตลาด เป็นผลให้ชาวบ้านต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีผลที่ตามมาก็คือ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น อีกทั้งกลไกของตลาดก็มีส่วนที่ทำให้รายได้ของชาวบ้านลดลง รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนเสื่อมลง การแลกเปลี่ยนแรงงานถูกทดแทนด้วยการจ้างแรงงาน การพึ่งพาเริ่มมีน้อยลง ในขณะที่ความเป็นปัจเจกชนมีสูงขึ้น คนรุ่นใหม่ เริ่ม เข้าสู่โรงงานโดยละทิ้งอาชีพ เกษตร ชาวบ้านต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อหาซื้อปัจจัยบริโภคที่มากขึ้นมีการแข่งขันการบริโภคอย่างไม่ขาดสาย ชาวบ้านแต่ละครอบครัวต้องปรับตัวเองให้ เข้ากับการผลิตแผนใหม่ แต่ก็มีหลายรายที่ต้องขายที่ดินไปบางส่วน เนื่องจากราคาที่ดินได้ถีบตัวสูงขึ้นมาก นอกจากนี้การออกไปทำงานนอกหมู่บ้านด้วยการขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมส่งผลให้คน เริ่มผูกพันกับโรงงานมากกว่าชุมชนและ เริ่มมีเวลาน้อยลง เพราะเวลาส่วนมากอยู่ในโรงงาน การพูดคุยและการช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ของหมู่บ้านก็ลดลง เพราะทุกคนต้องใช้เวลาอยู่นอกบ้านมากขึ้น เวลาที่อยู่ในหมู่บ้านคือ เวลาของครอบครัว และการใช้เวลาส่วนตัวของปัจเจกชน ชีวิตจึงมีแบบแผนไม่แตกต่างจากคนเมือง

การปรับตัวด้านอาชีพกับการหารายได้ เสริม

จากการอภิปรายที่ผ่านมา นั้น แสดงให้เห็นผลของการขยายตัวของพลังทาง เศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งแทรกตัว เข้ามาในหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว รวมทั้งผลของการขยายตัวของคมนาคมและการก่อตัวของอุตสาหกรรม ทั้งหมดนี้ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อการ เปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ แต่ท่ามกลางความ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านหนึ่งจะมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลง การผลิตซึ่งมีผลทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น และนำไปสู่การลดลงของรายได้ นั้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ยังมีพลังกระตุ้นให้ชาวบ้านจำเป็นต้องปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ เปลี่ยนแปลงไปด้วย ช่องทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านปรับตัวและมีรายได้ เสริม เพื่อชดเชยกับรายได้ที่ลดลงก็คือ การเพาะเห็ดฟาง

การเพาะเห็ดฟางมีอยู่ด้วยกัน 2 ประเภท คือการเพาะเห็ดฟางแบบกอง ซึ่งมักทำกันบนที่นาหลังจากฤดูเก็บเกี่ยว และการเพาะเห็ดฟางแบบโรง ซึ่งเริ่มทำกันในหมู่บ้านเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2529 และนิยมทำอยู่ในบริเวณบ้าน ความแตกต่างในเรื่องขั้นตอน วิธีการเพาะ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนรายได้นั้นจะไม่กล่าวถึงเพราะได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 แต่ในที่นี้จะอธิบายถึงความ เป็นมาของการเพาะเห็ดฟาง การรับรู้ข้อมูล และผลกระทบที่มีต่อชุมชน

การเพาะเห็ดฟางเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อปีพ.ศ. 2479 จากนั้นจึงค่อยเริ่มแพร่หลายเรื่อยมา ในเวลาเดียวกันกับการศึกษาและการปรับปรุงวิธีการเพาะเห็ดก็ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จนในปีพ.ศ. 2516 การเพาะเห็ดก็สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้เปิดให้มีการอบรมการทำเชื้อและเพาะเห็ดให้แก่เกษตรกรและคนทั่วไป (ตีพิมพ์ ไซยวงศ์เกียรติ, 2528: 54) แม้ว่าจากหลักฐานดังกล่าวจะทำให้ทราบว่า การเพาะเห็ดฟางในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาแล้วแต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนที่จะยืนยันว่าการเพาะเห็ดฟางได้แพร่หลายเข้ามาในหมู่บ้านตั้งแต่เมื่อไร เช่นเดียวกัน ถึงแม้ชาวบ้านหนองผักชีเหนือและในละแวกใกล้เคียงจะยึดอาชีพการทำเห็ดมานานแล้ว แต่ก็ไม่ทราบแน่ชัดว่า การเพาะเห็ดเกิดขึ้นในหมู่บ้านเมื่อไร เพราะส่วนใหญ่มักจะทำตามกันเรื่อยมา อย่างไรก็ตาม การที่ทุกคนยอมรับก็เพราะว่าความสำเร็จของสิ่งนั้นได้บังเกิดขึ้นแล้ว รวมทั้งไม่เป็นการบั่นทอนศักยภาพที่มีอยู่มากจนเกินไป และสามารถกระทำได้ที่ภายใต้บริบทที่แวดล้อมอยู่ ดังเช่นกรณีการเพาะเห็ดฟางแบบกองที่ได้รับการประเมินแล้วจากชาวบ้านส่วนใหญ่ว่ามีความสามารถอย่างเพียงพอที่จะกระทำในสิ่งเหล่านี้ได้ดังจะเห็นได้จากวัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการเพาะเห็ดฟางแบบกองนั้นล้วนมาจากสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่รอบตัวทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นสถานที่คือที่นาหรือฟางซึ่งจะได้หลังจากการเก็บเกี่ยวแล้ว ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านในหมู่บ้านจึงนิยมทำเห็ดฟางแบบกองกันเป็นจำนวนมาก เพราะถือว่าการทำเห็ดฟางเป็นรายได้เสริมอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะคนรุ่นพ่อแม่ที่ยังคงยึดอาชีพการเกษตรอยู่จะนิยมทำเห็ดฟางควบคู่ไปกับการทำนา

อาจกล่าวได้ว่า การคมนาคมก็มีส่วนสำคัญอยู่มากที่ทำให้การเพาะเห็ดแพร่กระจายไปยังหมู่บ้านได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการคมนาคมภายในหมู่บ้านซึ่งเริ่มอย่างจริงจังในช่วงปี พ.ศ. 2517 และดำเนินมาอย่างต่อเนื่องส่งผลให้ในช่วงระยะเวลา 4-5 ปีที่ผ่านมาเริ่มมีรถเข้ามารับซื้อเห็ดถึงในหมู่บ้าน เหตุผลสำคัญที่ทำให้พ่อค้าเข้ามารับซื้อเห็ดอาจเป็นเพราะว่าการทำเห็ดได้รับความนิยมนอกจากชาวบ้านอย่างแพร่หลาย เพราะปัจจุบันแทบทุกครัวเรือนก็ทำเห็ด ยังผลให้ปริมาณของเห็ดมีเพิ่มขึ้น อีกทั้งการทำเห็ดมิได้ถูกจำกัด เฉพาะช่วงหลังการเก็บเกี่ยว แต่อาจทำได้นอกฤดู โดยไม่กระทบกระเทือนกับอาชีพหลัก และมีแนวโน้มว่าจะเริ่มแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ประกอบกับความนิยมการบริโภคเห็ดมีจำนวนสูงขึ้นทำให้ตลาดมีความต้องการมากขึ้นที่สำคัญรายได้ที่มีเพิ่มมากขึ้น ทั้งในส่วนของผู้ค้าและชาวบ้านก็ยังเป็นแรงจูงใจอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้นการทำเห็ดจึงได้กลายมาเป็นอาชีพรองของชาวบ้านที่ก่อให้เกิดรายได้อีกทางหนึ่งในเวลาต่อมา การเพาะเห็ดที่ทำได้นอกฤดูนี้ชาวบ้านเรียกกันว่า การเพาะเห็ดโรง หรือการเพาะเห็ดแบบโรงเรือน

ควบคู่กันไปกับการเพาะเห็ดฟางแบบกอง การเพาะเห็ดอีกประเภทหนึ่งที่เริ่มได้รับความนิยมนมากขึ้นก็คือ การเพาะเห็ดฟางแบบโรงเรือน การเพาะเห็ดประเภทนี้แม้ชาวบ้านต้องลงทุนในการผลิตสูง แต่ผลตอบแทนที่ได้รับก็มีเพิ่มมากขึ้นด้วย (ขั้นตอนและวิธีการเพาะเห็ดแบบโรงเรือนได้กล่าวแล้วในบทที่ 3) ทั้งนี้เพราะราคาของเห็ดขึ้นอยู่กับปริมาณ ถ้าในช่วงที่ชาวบ้านต้องทำนาจะทำให้ปริมาณของเห็ดน้อยลงราคาก็จะสูงขึ้น ในทางตรงกันข้าม เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จชาวบ้านจะเริ่มทำเห็ดเพื่อเป็นรายได้เสริม ปริมาณของเห็ดก็จะมีจำนวนมาก ส่งผลให้ในช่วงนั้นราคาของเห็ดลดลงไปด้วย อย่างไรก็ตามการเพาะเห็ดแบบโรงเรือนจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เพราะในระยะเวลาหนึ่งเดือนสามารถทำได้สองครั้งและมีรายได้เพียงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่เนื่องจากชาวบ้านในรุ่นพ่อแม่ยังคงยึดการทำนาเป็นอาชีพหลักอยู่ ตลอดจนการเพาะเห็ดประเภทนี้จำเป็นต้องลงทุนสูง จึงทำให้การเพาะเห็ดเป็นเพียงอาชีพเสริมมากกว่าจะกลายมาเป็นอาชีพหลัก

แม้แรงผลักดันของ เศรษฐกิจ เพื่อการตลาดจะ เร่ง เร้าให้ชาวบ้านจำเป็นต้องปรับ เปลี่ยนตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับความ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่ความสามารถที่จะก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงได้คือ ฐานเศรษฐกิจ ดังนั้น การที่ชาวบ้านบางคนที่มีความได้เปรียบทาง เศรษฐกิจมากกว่า ก็จะมีโอกาสปรับเปลี่ยนตนเองได้เร็ว ในขณะที่ความด้อยทาง เศรษฐกิจของชาวบ้านก็อาจจะ เป็นเหตุให้การปรับเปลี่ยนของชาวบ้านทั่วไปจะเป็นอุปสรรคอยู่บ้าง แต่ชาวบ้านก็ยังมีทางเลือกภายใต้ศักยภาพของตนเอง ดัง เช่นกรณีการทำเห็ดฟางที่ชี้ให้เห็นว่าคนในรุ่นพ่อแม่ที่ยังคงประกอบอาชีพ การทำนาอยู่ ก็สามารถหาทางออกให้กับตนเองได้ โดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด มาใช้ให้เกิดประโยชน์

การปรับตัวโดยการขายแรงงานในต่างประเทศ

นอกเหนือจากการปรับตัวด้วยการ เพาะ เห็ดฟาง เพื่อ เป็นรายได้ เสริมให้กับครอบครัวยังมีหนทางอื่นอีกที่ชาวบ้านสามารถกระทำได้ นั่นก็คือ การขายแรงงาน

อันที่จริงการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศของแรงงานไทยนั้นมีมานานแล้ว แต่ในระยะแรกมัก เป็นแรงงานที่มีความรู้ความสามารถ และนิยมเดินทางไปทำงานในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศทางแถบยุโรป ซึ่งลักษณะของแรงงานจะเป็นแรงงานที่เคยเรียนที่ประเทศเหล่านี้เมื่อจบแล้วก็หางานทำอยู่ที่นั่น และบางพวกก็ชักชวนญาติพี่น้องให้ไปทำงาน จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2516 ประเทศในตะวันออกกลางที่เคย เป็นประเทศที่ยากจนหลังจากมีการค้นพบน้ำมันดิบมากมายทำให้เติบโตขึ้น เป็นประเทศที่จัดว่าร่ำรวยมากและมีบทบาทมากขึ้น ประเทศเหล่านี้มีความจำเป็นที่จะเร่งรัดพัฒนาประเทศ ต้องการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ จึงได้จ้างช่างชาวต่างประเทศมาดำเนินการก่อสร้างสาธารณูปโภคและโรงงานต่าง ๆ มากมาย (จินตนา พรพิไลพรรณ, 2530: 111-113)

ตั้งนับในปีพ.ศ.2516 จึงได้มีแรงงานไทยบางส่วน เริ่มออกเดินทางไปทำงานในตะวันออกกลาง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นแรงงานที่มีความรู้ความสามารถสูง แต่เป็นแรงงานทางช่างฝีมือต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าในช่วงปีพ.ศ.2516-2517 จำนวนแรงงานที่ไปตะวันออกกลางยังคงมีไม่มากนัก ครั้นถึงปีพ.ศ.2518 เป็นช่วงที่แรงงานเริ่มออกเดินทางไปเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ อาจจะเป็นด้วยว่าแรงงานที่ไปทำงานอยู่ก่อนถึงช่วงกลับบ้านมาพักผ่อนชั่วคราวปีละครั้ง ทำให้มีการชักชวนกันไปทำงานมากขึ้น ประกอบกับในปีนั้น เป็นปีที่ทางสหรัฐอเมริกาได้ถอนฐานทัพออกไปจากประเทศไทย บริษัทต่างประเทศที่มารับเหมางานก่อสร้างต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องหยุดชะงักลง แรงงานไทยที่บริษัทต่างประเทศจ้างให้ทำงานก่อสร้างต้องว่างลงอย่างมาก และเมื่อบริษัทต่างประเทศเหล่านี้ได้เดินทางไปรับเหมางานก่อสร้างในตะวันออกกลาง บริษัทเคยเห็นความสามารถและความชำนาญของแรงงานไทยเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอุปนิสัยของแรงงานไทยไม่ค่อยมีปัญหามากนัก จึงได้ดำเนินการจ้างแรงงานไทยที่เคยทำงานร่วมกันไปทำงานยังตะวันออกกลาง และในปีพ.ศ.2518 รัฐโดยผ่านกรมแรงงานก็ได้ออกประกาศอนุญาตให้คนไทยไปทำงานในตะวันออกกลางได้ เป็นครั้งแรก อย่างไรก็ตามปรากฏว่าจำนวนแรงงานไทยที่ไปทำงานในตะวันออกกลางส่วนมากจะเดินทางไปทำงานโดยไม่ผ่านกรมแรงงานแต่จะผ่านสำนักจัดหางานเอกชนที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย (ธนาคารกรุงไทย, 2526: 181-182)

ความนิยมไปขายแรงงานยังต่างประเทศ เช่น ประเทศตะวันออกกลาง ในหมู่บ้านหนองผักชีเหนือก็มีอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก เพราะมีเพียง 4-5 รายเท่านั้นที่เคยไปขายแรงงานในต่างประเทศ การที่ชาวบ้านมีโอกาสไปขายแรงงานนั้นนอกจากจะเป็นคนที่เคยออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ซึ่งทำให้รู้เรื่องราวของภายนอกเป็นอย่างดีแล้ว บางคนก็อาศัยเพื่อนฝูงหรือญาติพี่น้องที่เคยไปมาก่อน เมื่อกลับมาแล้วจึงชักชวนไป ดังเช่นกรณีนายสองเล่าให้ฟังว่า

เป็นคนหมู่ 6 จบป.4 ที่โรงเรียนวัดหนองผักชี แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม จบชั้นป.7 จึงออกมาช่วยพ่อแม่ทำนา ต่อมาเมื่ออายุครบ 20 ปี จึงบวช พอสึกก็ไปเป็นทหาร. . . หลังจากปลดทหารได้ไปสมัครเป็นยามอยู่ที่บริษัทไทยการคอยู่ 3 ปี เมื่อ

อเมริกาถอนฐานทัพ คนงานก็ตกงาน แต่บริษัทไม่ยอมจ่ายเงินจึงไปประท้วงเพื่อเรียกร้องเงินสะสมที่บริษัทหักไว้ ระหว่างการประท้วงที่ทำเนียบ มีบริษัทมาติดต่อกำให้ไปทำงานที่ตะวันออกกลาง เพื่อนฝูงก็ชวน จึงไปสมัคร บางบริษัทก็เสียเงิน บางบริษัทก็ไม่เสีย แต่ตัวเองไม่เสียเงิน และไม่ได้ผ่านกรมแรงงาน ตอนที่ตัดสินใจคิดเหมือนกันว่าจะไปหรือไม่ เพื่อนมาบอกว่าถ้าไปจะเจอสภาพลำบาก และตัวเองก็คิดถึงลูก แต่ถ้าจะกลับมาทำนา ก็ลำบากไม่ได้อะไร . . . หรือกลับมารับจ้างเป็นช่างก็ได้วันละ 70 บาท เป็นกรรมกรได้วันละ 50 บาท ทั้ง ๆ ที่ ตัวเองเคยเป็นยามได้เงินเดือน เคยใช้จ่ายฟุ่มเฟือย พอติดกับเจ้านายของตัวเองที่เคยเป็นทหารมาแนะนำว่าถ้ารับเงินแล้วให้ไปขายอูดีกว่า ที่สำคัญถ้าไปขายอูจะได้เงินเดือนไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท เห็นว่าเงินเดือนสูง ประกอบกับอยากมีฐานะอยากมีเงิน ทำนาก็ไม่ได้อะไรมาก ถึงจะหวงลูก แต่จำเป็นต้องไป จึงตัดสินใจไปทำงานที่ขายอู โดยไปครั้งแรกเมื่อปี 2521. . .

กล่าวได้ว่า การที่นายสองไปทำงานที่ซาอุดี เป็นช่วงที่แรงงานไทยเริ่มนิยมไปทำงานแถบตะวันออกกลางมากขึ้น และระหว่างที่ไปทำงานก็จะส่งเงินกลับมาให้ครอบครัว หลังจากเขากลับมาพักผ่อนยังได้มีโอกาสชักชวนเพื่อนฝูงให้ไปทำงานด้วยกัน เพราะตลาดแรงงานในตะวันออกกลางไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับระดับการศึกษา แต่จะเข้มงวดกับประสบการณ์และระดับฝีมือ ซึ่งจะต้องมีการทดสอบก่อนการบรรจุตำแหน่งงาน ด้วยเหตุดังนั้นแรงงานส่วนใหญ่จึงจบการศึกษามัธยมศึกษาป.4 แต่หากมีความสามารถไม่ว่าจะเป็น ชีบรด ช่างไม้ ช่างก่อสร้าง ช่างเชื่อม หรือช่างไฟฟ้าก็สามารถไปทำงานได้ ซึ่งส่วนใหญ่พบว่าชาวบ้านมีความสามารถหรือประสบการณ์ในเรื่องดังกล่าวอยู่แล้ว อีกทั้งเงินเดือนที่จะได้รับนั้นสูงพอที่จะดึงดูดให้คนอยากไป พร้อมกันนี้ก็เริ่มมีนายหน้าเข้ามาชักชวนจึงทำให้ชาวบ้านไปทำงานในตะวันออกกลางกันมากขึ้นในเวลาต่อมา เนื่องจาก การไปทำงานจำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายในการสมัคร ชาวบ้านบางคนต้องไปกู้ยืมจากเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องมาก่อน และเมื่อได้ไปทำงานแล้วก็จะส่งเงินมาใช้คืนในภายหลัง บางคนสามารถส่งเงินมาซื้อที่นาเตรียมไว้เพื่อเป็นหลักประกันว่า เมื่อกลับมาแล้วจะสามารถประกอบอาชีพเดิมต่อไปได้ บางคนสามารถส่งเงินกลับมาปลูกบ้านใหม่ได้ ในขณะที่บางคนก็ถูกภรรยาหลอกหลวง ชักยักนำเงิน

ที่ได้จากการขายแรงงานของสามีไปอยู่กับชายอื่น ดังเช่นกรณีของนายสองภรรยาด้วยความ
เหนื่อยหน่ายว่า "ตัวเองถึงจะหาเงินได้มาก แต่ได้เมียไม่ดี หอบเงินหนีหมด"

เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวบ้านที่ไปขายแรงงานส่วนใหญ่เมื่อได้เงินจำนวนหนึ่งแล้วมักจะ
เดินทางกลับบ้านและยังคงยึดการทำงานเป็นอาชีพหลักอยู่ บางคนเมื่อกลับมาแล้วก็มีเงินเหลืออยู่
จำนวนมากในขณะที่บางคนเหลือเงินจำนวนน้อย คนที่เหลือจำนวนน้อยเหล่านี้ปรากฏว่าเมื่อกลับมา
ทำงานอย่างเดิมแล้ว วัฏจักรแห่งการกู้หนี้ยืมสินก็จะเริ่มขึ้นอีกครั้ง ปรากฏการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็น
เห็นอย่างชัดเจนจากคำพูดของชาวบ้านว่า

*ตอนปี 2524 สามีเคยไปขาย เห็นชาวบ้านแถวนี้ไปมาบอกว่าเงินดีจึงไป ตอนจะกลับเก็บ
เงินได้มาก ซื้อเครื่องเล่นเสียง แต่พอจะกลับเล่นเสียงหมด ถึงบ้านแล้วเหลือเงินไม่กี่หมื่น
ตอนไปขายขอยืมเงินญาติแล้วให้ดอกเบี้ย ก่อนไปขายซื้อนาไว้ 10 ไร่ . . . พอตีไป
ขาย สามีส่งเงินมาให้ผอนจนหมด เดียวนี้มีหนี้ใหม่ของสหกรณ์*

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การแพร่กระจายของ
ระบบทุนนิยมได้แทรกตัวเข้ามาในหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้าน
ไม่เพียงแต่เฉพาะในด้านอาชีพ หากแต่ครอบคลุมไปถึงแบบแผนในการดำเนินชีวิต ตลอดจนการ
เปลี่ยนแปลงในด้านความเชื่อและค่านิยม ทำให้ชาวบ้านต้องแสวงหาทางออกเพื่อปรับตนเองให้
สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป บางคนต้องหันมาประกอบอาชีพอื่น เพื่อหารายได้ เสริมใน
การที่จะมาทดแทน รายได้หลักที่ลดลงเพราะความไม่แน่นอน การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการ
ผลิตซึ่งมีผลให้ต้นทุนการผลิตสูงรวมไปถึงหนี้สินที่วนเวียนอย่างไม่รู้จบ ทำให้ชาวบ้านบางคนต้องไป
ขายแรงงานเพื่อนำเงินมาชดเชยหนี้สิน อนึ่งควรเข้าใจด้วยว่า การไปทำงานในต่างประเทศโดย
เฉพาะแถบตะวันออกกลางส่วนใหญ่ มักเป็นคนรุ่นพ่อแม่ และหลังจากปีพ.ศ. 2524 อัตราค่าจ้าง
ของแรงงานไร้ฝีมือมีแนวโน้มลดลง เพราะภาวะการก่อสร้างต่าง ๆ ในตะวันออกกลางได้ขยาย

ตัวสุดขีดแล้ว ความคู่ไปกับภาวะสงครามที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ ทำให้มีการจ้างแรงงานลดลง
ดังนั้น ความนิยมที่จะไปขายแรงงานความนิยมจึงมีแนวโน้มต่ำลงไปด้วย

ผลกระทบจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมทุนนิยม

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในชุมชน

หลังจากที่โรงงานอุตสาหกรรมได้ก่อตั้งขึ้นในปลายปี พ.ศ.2515 นอกจากมีแรงงาน
จากที่อื่น ๆ แล้ว แรงงานในหมู่บ้านก็ถูกดึงดูดเข้ามาด้วย ตามความเป็นจริงก่อนหน้าที่จะมีโรง
งานเกิดขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงยึดอาชีพทำนาเป็นหลัก หากไม่นับขี้จัญการผลิตอื่น ๆ ยับได้แก่
ที่ดิน ทุน พันธุ์ข้าว เครื่องมือในการทำนา และควาย แรงงานก็เป็นขี้จัญการผลิตที่สำคัญขี้จัญ
หนึ่ง ดังที่พบว่าแรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครอบครัว ดังนั้น การทำนาซึ่งเริ่มตั้งแต่การไถนา
การปักดำ จนถึงการเกี่ยวเกี่ยว นวด สีข้าว ต่ำข้าว จนกลายเป็นข้าวสารไว้บริโภค จึงขึ้นอยู่กับ
กับจำนวนแรงงานจากสมาชิกในครอบครัว แรงงานส่วนใหญ่แม้จะเป็นของผู้ในครอบครัว แต่
แรงงานเด็กที่อยู่ช่วยเหลือได้ก็มีส่วนอยู่ด้วยเช่นกัน นับตั้งแต่การเลี้ยงควายไปจนถึงการ
ทำนา ดังนั้นการที่เด็กได้มีโอกาสติดตามพ่อแม่ออกไปทำนา จึงทำให้ได้เรียนรู้การทำนามาตลอด
และจะกลายเป็นแรงงานที่สำคัญเมื่อเติบโตขึ้น รวมทั้งยังเป็นการสืบทอดอาชีพในเวลาต่อมาด้วย

แต่ปัจจุบันพบว่าแรงงานที่เป็นรุ่นลูกส่วนใหญ่มีนิยม เข้าไปทำงานในโรงงานมากกว่าที่
จะยึดอาชีพการทำนาต่อไป ภาวะการขาดแคลนแรงงาน เช่นนี้จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำงาน
เป็นอย่างมากและ เป็นแรงผลักดันที่สำคัญประการหนึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิตแบบดั้ง
เดิมซึ่งส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแลกเปลี่ยน
แรงงาน ซึ่ง เคยเป็นแกนกลางยึดเหนี่ยวจิตวิญญาณของชุมชนเอาไว้อย่างเหนียวแน่น ดังที่กล่าว
แล้วว่าแต่ เดิมการแลกเปลี่ยนแรงงาน เป็นรูปแบบของความร่วมมือทาง เศรษฐกิจขั้นพื้นฐานภายใน
ชุมชน ชาวบ้านจะจัดการส่วนของการผลิตที่ต้องใช้กำลังแรงงานสูงและเป็นงานหนักกว่ากำลัง

แรงงานภายในครัวเรือน ไม่ว่าจะ เป็นการบิดำและ เกี่ยวข้องด้วยการขอความร่วมมือร่วมแรงกัน ในหมู่ญาติหรือ เพื่อนบ้านในละแวกใกล้ เคียงมาช่วยทำงาน เมื่อได้รับการบอกกล่าว เพื่อขอแรงหรือ เอาแรง ด้วยเหตุนี้การแลกเปลี่ยนแรงงาน เพื่อช่วย เหลือกันทำงานในไร่นาจให้ เสร็จสิ้นทันฤดู กาล จึงนับว่า เป็นช่วงที่ทำให้ชาวบ้านต้องสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกันมากที่สุด

การแลกเปลี่ยนแรงงานภายในหมู่บ้านช่วยย้้การปลูกและการ เก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็น งานหนักลุล่วงไปอย่างรวดเร็ว การทำงานร่วมกันของญาติมิตร เพื่อนบ้าน ยังช่วยต่อกย้ำความ เป็นกลุ่มและชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์อันดีให้แน่นแฟ้น การทำงานร่วมกันยังนำมาซึ่งความ เพลิดเพลิน การหยอกล้อระหว่างหนุ่มสาวและเพื่อนฝูง และยังเป็นพื้นฐานของการร่วมมือร่วมใจ กันในด้านอื่น ๆ เช่น การปลูกบ้าน การปลูกยุงฉาง การแต่งงาน และการประกอบพิธีกรรม ต่าง ๆ ซึ่งอาจติดตามมาในโอกาสอันควร

กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานภายในหมู่บ้าน อันประกอบด้วย เครือญาติและ เพื่อนบ้านละแวก ใกล้เคียงเป็นหลัก เป็นกลุ่มทางสังคมขั้นพื้นฐานซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตและ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในลักษณะที่เท่าเทียมกัน กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่บ้านจะมีการ รวมกลุ่มในลักษณะที่ค่อนข้างถาวร สมาชิกของกลุ่มจะคอยทำหน้าที่ช่วย เหลือ เกื้อกูลกัน ทั้งในด้าน ของแรงงานและในยาม เมื่อเกิดความเดือดร้อนทางด้านอื่น ๆ ความสัมพันธ์ที่พัฒนาขึ้นและได้รับการ รักษาส่งเสริม เป็นอย่างดี ทำให้กลุ่มแรงงานสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันทางสังคมขั้นพื้นฐาน ที่เกี่ยวโยงโดยตรงกับการผลิต และการดำรงรักษาความเป็นชุมชนเอาไว้อย่างเหนียวแน่น

แต่ปรากฏว่าในช่วงเวลาอีสิบปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตและการ รุกเข้ามาในชุมชนของกลไกตลาด ได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการ ผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนอย่างรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่ง เคยเป็นพื้น ฐานของความสัมพันธ์ทางสังคม เริ่มหมดหน้าที่และความหมายลง ผนวกกับความไม่แน่นอนของ

สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้ *เดี๋ยวนี้การเอาแรงไม่ค่อยมี เพราะต้องแย่งกันทำ กลัวไม่เสร็จ ฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาลเหมือนสมัยก่อน*

อาจกล่าวได้ว่าการแลกเปลี่ยนแรงงานยังคงมีอยู่บ้างในหมู่บ้าน แต่มีจะจำกัดอยู่ แต่เฉพาะภายในกลุ่ม เครือญาติหรือเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกันจริง ๆ เท่านั้น ยิ่งในปัจจุบันเมื่อโรงงานอุตสาหกรรมได้ดึงดูดแรงงานมาจากหมู่บ้าน ทำให้การว่าจ้างแรงงานเป็นรายวันได้เข้ามา แทนที่การร่วมมือทาง เศรษฐกิจภายในชุมชนที่เคยมีมาแต่เดิม ความสัมพันธ์บนพื้นฐานของเงินตรา เริ่ม เข้ามาแทนที่การแลกเปลี่ยนแรงงาน " *ตอนนี้ถ้าใครไปช่วยก็ต้องเอาเงินมาจ้าง*" ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เคยวางอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกัน เริ่มสูญหายไป เพราะไม่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ความเป็นปัจเจกบุคคลและผลประโยชน์ส่วนตัวเริ่มมีความสำคัญมากกว่าความเป็นชุมชน เงินเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะ เป็นดัชนีวัดความสำเร็จ ความดี และความมีหน้ามีตาทางสังคม ชุมชนเริ่มถูกแรงกระแทกของพลังทาง เศรษฐกิจบีบให้ แตกสลายและกลายมาเป็นเพียงการรวมตัวกันของปัจเจกบุคคลที่ต่างคนต่างมุ่งสู่ความทันสมัยและ มุ่งแสวงหาเงินตราเพื่อซื้อปัจจัยบริโภคที่จะแสดงความมีหน้ามีตาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็น ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเสียงรถยนต์ ทุกคนล้วนพยายามที่จะหาซื้อมาเพื่อตอบสนองความต้องการ อย่างไม่จบสิ้น แม้ว่าการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในหมู่บ้านเครือญาติหรือ เพื่อนบ้านที่สนิทสนมยังคงมี อยู่ แต่ดูเหมือนว่าการรวมกลุ่มทางสังคมขั้นพื้นฐานซึ่ง เคย เป็น เสมือนจิตวิญญาณของชุมชนกลับ เริ่ม เสื่อมสลายลง ปล่อยให้พลังภายนอกแทรกตัวเข้าครอบงำและมีอำนาจต่อรองเหนือชุมชนได้อย่าง รวดเร็ว

นอกจากนี้การที่เด็กหนุ่ม เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก ทำให้ ไม่ค่อยมีเวลาอยู่ในชุมชน เวลาส่วนใหญ่มักจะอยู่ในโรงงาน จึงทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนเริ่ม ลดลง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ก็จะมีลักษณะ เปลี่ยนแปลงไป เพราะเด็กหนุ่ม มิได้ประกอบอาชีพอยู่ภาคเกษตรกรรม ความช่วยเหลือพึ่งพา ที่มีความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์

เป็นปกติก็จะหายไป หากแต่จะเป็นความสัมพันธ์ในเชิงพันธะสัญญาที่ผูกพันอยู่กับโรงงานและมุ่งแต่เรื่องผลประโยชน์ มากกว่าที่จะมีความผูกพันทางด้านจิตใจ

ระบบครอบครัว เครือญาติ และการแต่งงาน

ครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ เป็นพื้นฐานสำคัญของข้ายความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนชาวนาไทยตลอดมาทุกยุคทุกสมัย นอกจากพ่อแม่พี่น้องและลูกหลานซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัวขยาย กลุ่มเครือญาติของชาวบ้านแต่ละคนจะประกอบด้วยบรรดาผู้สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษหรือญาติสายของคน ๆ นั้น รวมทั้งลุงป้า น้าอาและลูก ๆ ของคนเหล่านี้ซึ่งมักถูกเรียกรวม ๆ กันว่าเป็นญาติ สมาชิกของกลุ่มเครือญาติที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและหมู่บ้านใกล้เคียงจะเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความใกล้ชิดสนิทสนม สนับสนุนและช่วยเหลือ เกื้อกูลมากกว่าเพื่อนบ้านหรือชาวบ้านอื่น ๆ ที่มีได้เกี่ยวคองทางเครือญาติ โดยทั่วไปกลุ่มเครือญาติมักจะปลูกบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกันคอยสอดส่องดูแลทุกข์สุขและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา

ในยามว่างจากการงานสมาชิกของกลุ่มเครือญาติภายในหมู่บ้านก็จะแวะเวียนกันมาเยี่ยมเยียนเพื่อสืบถามชีวิตความเป็นอยู่ มีการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้และข่าวคราวเกี่ยวกับเครือญาติคนอื่น ๆ อยู่เสมอครั้งเมื่อมีเทศกาลต่าง ๆ เช่น เข้าพรรษาออกพรรษา สงกรานต์หรือพิธีกรรมเนื่องด้วยชีวิต เช่น การบวช การแต่งงาน งานศพรวมทั้งการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในครอบครัวหรือเครือญาติ ทั้งในและนอกหมู่บ้านก็จะมาเยี่ยมเยียนเพื่อให้ความช่วยเหลือทั้งในด้านของแรงงานและเงินทองแก่ญาติของตน เมื่อมีความจำเป็นต้องปลูกสร้างบ้านหรือยั้งฉางหลังใหม่ กลุ่มเครือญาติก็จะเข้ามาช่วยงานกิจการงานนั้นเสร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยเหตุนี้กลุ่มเครือญาติจึงมีความสำคัญต่อชุมชนตลอดมา และยังเป็นพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนแรงงานในภาคเกษตรที่สำคัญซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างแนบแน่น

เช่นเดียวกับหมู่บ้านหนองผักชี เหนือที่ความสัมพันธ์ทาง เครือญาติได้ครอบคลุมสมาชิก แทบทั้งหมดของหมู่บ้านเอาไว้ ในหมู่บ้านมีกลุ่ม เครือญาติอยู่เพียงไม่กี่ตระกูล ตระกูลที่สำคัญได้แก่ สุธาศล และมะลิซ้อน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นตระกูลใหญ่มีสมาชิกของตระกูลอยู่เป็นจำนวนมากทั้งที่อยู่ใน หมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน แต่ละกลุ่มมักปลูกสร้างบ้าน เรือนอยู่ในละแวก เดียวกันความสัมพันธ์ทาง การแต่งงานระหว่างกลุ่ม เครือญาติกลุ่มต่าง ๆ อีกทั้งการนับญาติทั้งสองฝ่ายคือทั้งฝ่ายพ่อและ ฝ่ายแม่ ทำให้ลูกหลานของกลุ่ม เครือญาติเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและสามารถสืบสาวสาย สัมพันธ์ทาง เครือญาติกันได้แทบทั้งหมดหมู่บ้าน ไม่ว่าจะ เป็นการนับญาติทางสายโลหิตหรือญาติทางการ แต่งงาน

จากการเข้าไปศึกษาในชุมชนพบว่า โดยปกติแล้วภายหลังการแต่งงานผู้ชายจะเป็น ฝ่ายย้ายเข้าไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิงหรือปลูก เรือนหลัง เล็ก ๆ ในบริเวณบ้านของภรรยา ลูก เขยจะ มาเป็นแรงงานภายในครอบครัว พ่อแม่อาจแบ่งที่นาให้กับลูก เขยและลูกสาวของตนได้ใช้ทำกิน เพื่อ เปิดโอกาสให้ลูกได้ เก็บหอมรอมริบและสร้างฐานะของคนให้ดีขึ้น อีกทั้งยังเป็นการรักษา สถานภาพของผู้หญิงให้มีความมั่นคงไม่ถูก เหวี่ยงเอาเปรียบจากฝ่ายชาย อย่างไรก็ตามการย้าย เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านอาจมีทั้งในกรณีฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะทาง เศรษฐกิจด้วย กล่าวคือ ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีที่นามากกว่า ฝ่ายนั้นก็จะต้องย้ายเข้ามา

เนื่องจากลักษณะครอบครัวของหมู่บ้านหนองผักชี เหนือมีลักษณะ เป็นครอบครัวขยายจึงทำ ให้ชุมชนดำรงอยู่ถึงทุกวันนี้ ลักษณะความเป็น เครือญาติที่นี่ยังคง เป็นผลให้มีการช่วยเหลือ เกื้อ กูลซึ่งกันและกัน แต่ในช่วงเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมา การแทรกแซงของ เศรษฐกิจ เพื่อตลาดที่ ต้องอาศัย เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ การขยายตัวของอำนาจรัฐทำให้ความสำคัญหรือความ เหนียวแน่นของระบบ เครือญาติลดลง ความเป็นปัจเจกชน เริ่ม เข้ามามีอิทธิพลครอบงำในหมู่บ้าน เกิดการแข่งขันต่างคนต่างทำ ส่งผลให้ลักษณะการช่วยเหลือในระบบ เครือญาตินับวันจะยิ่งน้อยลง ในปัจจุบันระบบ เครือญาติยังคงมีอยู่บ้างในกลุ่มญาติมิตรที่ใกล้ชิดที่ยังมีการนับถือและช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน ตัวอย่าง เช่น ในการทำเห็ดฟางกลุ่ม เครือญาติที่อยู่ในละแวก เดียวกันจะ เข้ามาช่วย เหลือ

นับตั้งแต่การเริ่มทำไปจนถึงการเก็บผลผลิตไปขายหรือในกรณีเพื่อนบ้านใกล้ชิดกัน เมื่อจะปลูกบ้านหรืออยู่จางใหม่ก็จะเข้ามาช่วยเหลือจนเสร็จงานโดยมิได้รับค่าตอบแทนแต่อย่างใด พอตกเย็นเจ้าของบ้านอาจมีการเลี้ยงอาหารหรือสุรายาคอง จากนั้นจึงค่อยแยกย้ายกันไป เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันคุณค่าของระบบเครือญาติในหมู่บ้านได้ลดความสำคัญลงไปมาก ขนาดของกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานภายในหมู่บ้าน เริ่ม เล็กลงและจำกัดตัวอยู่ เฉพาะภายในกลุ่ม เครือญาติที่สนิทสนมกันจริง ๆ เท่านั้น

นอกจากนี้ในปัจจุบันบทบาทของครอบครัวในการสืบทอดการผลิตก็เริ่มมีน้อยลง เพราะ เด็กรุ่นใหม่มิได้ให้ความสนใจต่อการผลิตแบบดั้งเดิมคือ การทำนา ในทางตรงกันข้ามพ่อแม่ส่วนใหญ่มักนิยมให้ลูกมีการศึกษา เพื่อที่จะไปประกอบอาชีพที่คิดว่าการทำนาซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนบางคนเริ่มมีค่านิยมส่งลูกไป เรียนพิเศษในเมือง เพื่อที่จะได้เข้าโรงเรียนที่ดี เช่น โรงเรียนประจำจังหวัด ดังนั้น การทำนาในฐานะอาชีพหลักของครอบครัวจึงไม่ได้รับการสืบทอด ส่งผลให้เด็กรุ่นใหม่มิสามารถยึดอาชีพการทำนาต่อไปได้

ส่วนการแต่งงานพบว่าในอดีตการแต่งงานภายในหมู่บ้านหนองผักชีขึ้นอยู่กับการรักใคร่ชอบพอกและความสมัครใจของหนุ่มสาวทั้งสองฝ่าย อาจมีเหมือนกันที่ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายเป็นผู้จัดการให้หนุ่มสาวได้สมรสกัน เพราะต้องการที่จะรักษาสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเดิมของวงศ์ตระกูลไว้แต่โดยทั่วไปคนส่วนใหญ่จะมีโอกาสได้รู้จักกัน เป็นการส่วนตัวก่อนแต่งงานไม่ว่าจะเป็นในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ ซึ่งจัดขึ้นที่วัด เช่น งานเข้าพรรษา ออกพรรษา กรุณ ผ้าป่า สงกรานต์ ฯลฯ อีกทั้งงานบุญพิธีกรรมต่าง ๆ อันเนื่องด้วยชีวิต เหล่านี้ล้วนเป็นเวลาที่คุณหนุ่มสาวมีโอกาสได้พบปะพูดคุย เกี่ยวพาราสักกันอย่างเปิดเผยและเป็นที่ยอมรับในสังคม ความเป็นไประหว่างหนุ่มสาวมักจะอยู่ในสายตาของพ่อแม่พี่น้องและญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายมีการพิจารณาความเหมาะสมของคู่บ่าวสาวไม่ว่าจะเป็นความขยันขันแข็งในการทำมาหากินหรือความประพฤติของบุคคลทั้งสอง ในกรณีที่ผู้ใหญ่ไม่เห็นด้วยก็จะรีบว่ากล่าวตักเตือนหรือห้ามปรามมิให้สนิทสนมกัน เพื่อเป็นการตัดไฟแต่ต้นลมตั้งแต่เริ่มแรก

เมื่อความรักสูกองอมและหนุ่มสาวตัดสินใจอยู่กิน เป็นสามีภรรยา กัน ฝ่ายชายก็จะบอกพ่อแม่ให้จัดหา ถ้าวัวแก่ไป เจริญกับฝ่ายหญิงซึ่งก็จะต้องจัดหา ถ้าวัวแก่ไว้ด้วยเช่นกัน หากการตกลง เจริญเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ฝ่ายชายต้องกลับไปดูฤกษ์ซึ่งโดยทั่วไปตามประเพณีดั้งเดิมนิยมแต่งงานในวันอังคารหรือวันพุธ เมื่อถึงวันประกอบพิธีก็จะมีการเลี้ยงพระ รดน้ำ และเลี้ยงแขกหรือที่มาพร้อมพิธี

ในปัจจุบันการพัฒนา เศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้โรงงานอุตสาหกรรมขยายตัว เข้ามาากในหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้แรงงานหนุ่มสาวในชุมชนถูกดึงดูด เข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม เป็นจำนวนมาก การแพร่สะพัดเข้ามาของวัฒนธรรมจากศูนย์กลางโดยผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะโทรทัศน์ทำให้เกิดผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงแบบแผนพฤติกรรม ระบบคุณค่าเดิมของชุมชน เริ่มจางลง ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายไม่ได้ อยู่ในสายตาของพ่อแม่ที่จะคอยควบคุม ห้ามปรามหรือว่ากล่าวตักเตือน หากแต่ เป็นไปโดยลำพังเพียงสองคน ความปราศจากการควบคุมของพ่อแม่ กฎเกณฑ์ทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจากศูนย์กลางผลักดันให้หนุ่มสาวชวนกันหนีไปจากบ้านมากขึ้น การที่พ่อแม่จะได้มีโอกาสจัดพิธีแต่งงานให้แก่ลูกสาวอย่างมีหน้ามีตาและเป็นที่ยอมรับในสังคมกลับถูกกลดลง เหลือเพียงการขอมาที่จัดขึ้นอย่างรวบรัดด้วยการผูกข้อมือ เหตุการณ์เช่นนี้มีหลายกรณีได้ปรากฏในชุมชน อันแสดงให้เห็นถึงแบบแผนพฤติกรรมของหนุ่มสาวที่เปลี่ยนแปลงไป ดังเช่นกรณีของครอบครัวหนึ่งที่ลูกสาวได้ไปทำงานในโรงงานนอกหมู่บ้านและรู้จักชายหนุ่มคนหนึ่ง ซึ่งต่อมาก็เกิดความรักใคร่ชอบพอกัน จนในที่สุดฝ่ายหญิงก็หนีออกไปจากบ้านของตนเองโดยไปอยู่กับฝ่ายชายในระยะหนึ่ง จากนั้นฝ่ายชายก็จัดผู้ใหญ่มาขอฝ่ายหญิงหรือกรณีของผู้จัดการโรงสีกลุ่มออมทรัพย์ที่แอบชอบกับลูกสาวของกำนัน ซึ่งภายหลังฝ่ายหญิงและฝ่ายชายก็ชวนกันหนีมาอยู่ร่วมกันโดยมิได้มีการแต่งงานเลย กรณีทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงค่านิยมของการมีคู่ครองเริ่มเปลี่ยนแปลง ความรักของหนุ่มสาวรุ่นใหม่โดยเฉพาะหนุ่มสาวที่ต้องไปทำงานนอกชุมชน มีโอกาสพบกันแต่เพียงลำพังสองคน ปราศจากสายตาของพ่อแม่และกฎเกณฑ์ของสังคมที่จะคอยควบคุม ทำให้ระบบคุณค่าเดิมของชุมชนเริ่มหมดความสำคัญลงทั้งหมดนี้ล้วน เป็นผลมาจากการพัฒนา เศรษฐกิจแบบทุนนิยมพลังของความทันสมัยต่าง ๆ และวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาสู่หมู่บ้านมากขึ้นจนทำให้วัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของชุมชนต้องเสื่อมลง